

Det finns även ett kapabelt ”jag” som kan uttrycka egen vilja. Med hjälp av Charles Taylors distinktion mellan det starka, kontrollerade ”jaget” och det porösa ”jaget” når Sigurdson en fördjupad förståelse av nåd och subjektivitet hos Robinson.

Maria Yassas bidrag vidgar horisonten med en analys av *Lila* utifrån den engelska psykoanalytikern Wilfred R. Bions (1897–1979) epistemologi. Den är mer komplex än den som utgår från att insamlande av fakta om en person är liktydigt med en verifierbar och objektiv kunskap. För Bion är kunskap intersubjektiv och transitiv. Den är bara möjlig för den som stiger in i en persons liv och verklighet och när kunskap som inte är finit. Det är med den grundhållningen som Yassa läser *Lila*. Det öppnar för en läsning som vidgar perspektivet och hjälper läsaren att söka gränsen mellan det man kan veta och det okända. Denna hållning till verkligheten och den mänskliga erfarenheten leder till en öppenhet mot framtiden och hoppet och den ger tron en naturlig plats i tänkandet.

Yassas avslutande artikel skapar en brygga till Svenungssons inledande artikel. Det modernistiska tänkandet reducerar verklighetsuppfattningen och Robinsons tänkande öppnar för en kunskap och verklighetsuppfattning som väcker förundran och förvåntan. Med andra ord: religionen kan få upp rättelse och sin rätta plats i samtidsdebatten.

Ett uttalat mål med antologin var att förstå varför och hur Robinson är en av vår tids mest prisade författare. Målet har uppnåtts med råge och i dialog med en omfattande forskning på anglosaxiskt område.

Med ökade kunskaper om författarskapets form och innehåll blir det helt nödvändigt med omläsningar av Robinsons stora verk. Det är hennes konstverk som kan konfrontera läsarens egna livserfarenheter. Vid den mötespunkten skapas ny mening bortom gränserna för alla observationer och analyser. Robinsons förmåga att skapa berättelser om människors vardagliga bestyr och kamp för anständighet och överlevnad kan bereda väg

till igenkänning som gör existensens villkor synliga och öppna mot förändring.

Johnny Jonsson
TD, Stockholm

DOI: 10.51619/stk.v9i3.24738

Yafa Shanneik. *The Art of Resistance in Islam: The Performance of Politics among Shi'i Women in the Middle East and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press. 2022. 253 s.

Händelserna kring den tredje shiitiska imamen Husseins (f. 626) död under slaget vid Karbala år 680 har spelat en central roll för den shiitiska identiteten. Händelsen hade sin upprinnelse i schismen mellan två grupper som senare kom att kallas för sunniter och shiiter inom islam. Tvisten handlade om successionsfrågan efter islams profet Muhammeds död. Medan shiiter ansåg att ledarskapet skulle stanna inom Muhammeds ätt ville sunniterna utse en av männen ur Muhammeds närmaste krets som hans efterträdare. Det var de senare som vann tvisten. År 661 mördades den förste shiitiska imamen Ali (f. ca 600) vid ett attentat genomfört av en hårdför religiös fanatiker. Samma år utropades umayyadkalifatet (661–750) och när den förste umayyadiske kalifen Muawiya (ca 597–680) utsåg sin egen son Yazid (ca 646–683) till sin efterträdare vägrade den tredje shiitiska imamen att förklara sin lojalitet med den nye kalifen. Den senare skickade en stor trupp för att bestraffa Hussein. Under slaget vid orten Karbala, belägen i dagens Irak, massakrerades Hussein och hans närmaste män. Husseins kropp skändades och hans huvud fördes till umayyadernas huvudstad Damaskus som trofé.

Traumat kring denna händelse högtidliggås varje år vid den första månaden i det muslimska kalenderåret, Muharram. I högtidlighållandet ingår högläsning av händelseförloppet vid slaget och detaljerna kring Husseins martyrdöd. Slaget beskrivs som en orättvis och ojämn kamp mellan den

umayyadiske kalifen Yazids trupper som uppgick till flera tusen män och Husseins följeslagare som bestod av ett sjuttioal personer. Ett inslag i sorgeceremonin är att deltagarna gråter högt över de oförrätter som imamen Hussein och hans följeslagare utsattes för. Andra inslag i sorgeceremonin är att slå sig själv på bröstet eller, som man gör hos en del shiamuslimska grupper, att slå sig med kedjor, skära sig med knivar eller i en del fall gå på glödande kol. Syftet med dessa ritualer är många: att uppleva den smärta som Hussein och hans följeslagare utsattes för, att uttrycka sin solidaritet med Hussein, att visa att man är beredd att dö för de syften som Hussein offrade sitt liv för och så vidare.

Ritualerna uppfyller många syften. De stärker den sociala sammanhållningen mellan shiiter, vilka allt sedan begynnelsen har varit en utsatt minoritet. Det gemensamma narrativet som artikuleras genom ritualerna skapar en känsla av gemenskap bland utövarna. Det är emellertid inte alla shiiter som utför de mer extrema ritualerna, som att skära sig i huvudet eller i ryggen med vassa knivar eller att gå på glödande kol. Det är framför allt mindre och marginaliserade grupper bland shiiter som ägnar sig åt sådana ritualer. En rad framstående shiitiska storayatollar har utfärdat fatwor som förbjuder dessa ritualer och klassat dem som skadliga och brutala, vilka ställer shia i dålig dager. Religionshistorikern Yafa Shanneik har i sin bok *The Art of Resistance in Islam* studerat en av de grupper som utövar dessa smärtsamma ritualer.

Hon har genom klassisk etnografisk metod, genom deltagande observation, deltagit i sorgeceremonier som organiserades av shiamuslimska kvinnor tillhörande en mindre grupp som kallas shirazier. De har fått sitt namn efter den irakiske ayatollan Muhammad al-Shirazi (1928–2001), vars tolkningstradition dessa efterföljer. Shanneik har besökt cirka 260 sådana ceremonier i Dublin, London, Kuwait och Bahrain under flera års tid. Hon har genomfört intervjuer med första och andra generationens shiitiska

kvinnor eller konvertiter i Europa samt shiitiska kvinnor i Mellanöstern. Karaktäristiskt för shirazier är att de anser sig representera den autentiska formen av shiaislam. Detta framkommer bland annat av att de inte räds för att utföra de mest smärtsamma och extrema ritualerna. Som ett bevis på sin äkthet framhåller shirazikvinnorna att deras ceremonier får besök av profeten Muhammeds dotter Fatima (ca 605–632), tillika den förste imamen Alis hustru och den tredje imamen Husseins moder, med jämna mellanrum.

Det unika med de kvinnor som Shanneik har studerat är att de inte är passiva åskådare till ritualerna som av tradition har varit en manlig arena. I stället för att passivt beskåda männens utförande av ritualer har de skapat skyddade zoner dit enbart kvinnor har tillträde och där utför de samma ritualer. Med sina kroppar som insats övertar shirazikvinnorna aktörskapet och demonstrerar sin makt genom att utmana de manliga strukturerna. Shirazikvinnorna hävdar att det var de som började utföra sådana ritualer i slutet av 00-talet och det var efter det som shiitiska kvinnor över hela världen började utöva liknande ritualer. Shanneik tolkar shirazikvinnornas utövande av sådana smärtsamma ritualer som ett steg i en emancipatorisk riktning.

Detta är en sanning med modifikation. Shiamuslimska kvinnors aktörskap går längre tillbaka än slutet av 00-talet och begränsar sig inte till shirazikvinnor. Man skulle kunna se shiamuslimska kvinnors utmaning av manliga strukturer genom att kopiera utövningen av ritualerna i slutna kvinnliga sällskap som en trend som hänger samman med moderniseringsprocessens globalisering. I takt med att allt fler shiamuslimska kvinnor utbildade sig och deltog i sociala, ekonomiska och politiska aktiviteter har de utmanat den patriarkala ordningen. Denna utveckling fick en ordentlig skjuts efter revolutionen i Iran 1979 då man från de religiösa auktoriteternas sida uppmuntrade könsseparerade kvinnliga sammankomster. Oavsett hur det ligger till med den saken är det ändå

svårt att dra de allt för långtgående växlar som Shanneik gör av sin studie.

Shanneik visar i sin omfattande och mycket intressanta studie att shirazikvinnorna utmärker sig när det gäller utövande av de mycket smärtsamma ritualerna. Faktum är dock att shirazikvinnorna, enligt egen utsägo, startade sina utövningar av dessa ritualer efter att högt uppsatta manliga företrädare inom shirazirörelsen uppmanade dem att ta på sig denna aktiva roll. Ett syfte med detta var att förstärka bilden av shirazigruppen som representanter för den autentiska formen av shiaislam. Shirazikvinnornas aktiva utövande av dessa ritualer kan visserligen tolkas som ett uttryck för kvinnlig emancipation då de har övertagit aktörskapet inom ett manligt dominerat område. Den emancipatoriska tolkningen hamnar i en helt annan dager när man får veta att shirazikvinnorna aldrig har utmanat de manliga religiösa auktoriteternas ytterst misogynna rättsliga tolkningar. Detta område har förblivit ett ”icke-berörbart” fält för shirazikvinnorna. Faktum är att shiamuslimska kvinnliga teologer, rättslärda och aktivister tillhörande andra riktningar, framför allt de som bekänner sig till den usulidiska skolan, inte har låtit sig begränsas av några röda linjer. De har riktat hård kritik mot shiitiska auktoritetens rättsliga och teologiska åskådningar, som genomsyras av patriarkala och misogynna uppfattningar, ur liberalteologiska och feministiska perspektiv.

Yafa Shanneiks bok bygger på ett gediget etnografiskt arbete och vilar på en stark teoretisk grund. Boken bidrar med ny kunskap om en minoritetsgrupp inom den shiitiska minoriteten. Studien är ett värdefullt bidrag inom området levd religion.

Mohammad Fazlhashemi
Professor, Uppsala
 DOI: 10.51619/stk.v98i3.24739

Vítor Westhelle. *Liberating Luther: A Lutheran Theology from Latin America.* Minneapolis, MN: Fortress Press. 2021. 238 s.

Tre år efter teologen Vítor Westhelles (1952–2018) bortgång gavs en samling av hans mest populära portugisiska texter ut på engelska. Westhelle, som ursprungligen kom från Brasilien, var professor i systematisk teologi vid Lutheran School of Theology i Chicago och betraktas av somliga som en av vår tids främsta amerikanska lutherska (befrielse)teologer. De elva artiklarna och essäerna spänner över tre årtionden (1978–1998) och rör sig i tvärsnittet mellan teologi, filosofi, sociologi, språk- och litteraturvetenskap och historia. En mängd teologiska ämnen berörs utifrån tidsaktuella globala och regionala frågor. Bland annat behandlas den ekologiska krisen, den ekumeniska rörelsens klassintressen, asymmetrisk kommunikation i Latinamerika samt relationen mellan luthersk teologi och befrielse-teologi. Nämnvärt är också att Westhelle ger ”nya” perspektiv på det befrielse-teologiska samtalet om harmatiologi. Likaså att han formulerar en antropologi utifrån myten om Kain och Abel, som samtidigt också är berättelsen om erövringen av Amerika. Med detta som bakgrund skissar han i förbifarten grunddragen i en kristologi – en ny bild av Kristus som mycket mer den andre Kain, än den andre Adam.

Titeln *Liberating Luther* lovar mycket. Den som hoppas på en frigörelse i bemärkelsen nya omdanande perspektiv på Luther och hans teologi kommer förmodligen bli besviken. För den besvikne kan i stället Westhelles bok *Transfiguring Luther* (2016) rekommenderas. Vad som i *Transfiguring Luther* förklaras explicit framträder i *Liberating Luther* i praktik, det vill säga ett bruk av Luther som *figura*. I korthet och förenklat är *figura* en trop som lever upp och kontextualiserar sig själv genom att ständigt på nytt äga rum. Till skillnad från allegorin så förändras och anpassar sig *figura* efter det sammanhang i vilket den uppstår. Att hävda Luther som